

Hukuk Yazınında Atıf Sisteminin Standartlaşması: Bir Fırsat ve Öneri Olarak TÜHAS

Veysel DİNLER*

* Doçent Dr., Hitit Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, veyseldinler@hitit.edu.tr,
ORCID: 0000-0003-4678-3138.

HUKUK YAZININDA ATIF SİSTEMİNİN STANDARTLAŞMASI: BİR FIRSAT VE ÖNERİ OLARAK TÜHAS

ÖZ

Türkiye’de hukuk yazınında bugüne kadar standart bir atıf sistemi kabul edilmiş değildir. Yaygın kabul görmüş çok sayıda evrensel atıf sistemi olmakla birlikte, Türk hukukunun kendine özgü yanları (mevzuatın çeşitliliği, mevzuatın kaynağına dair tartışma metinleri, çok sayıda yüksek mahkemenin varlığı, içtihatların çeşitliliği vs) özgün bir atıf sistemini gerekli kılmaktadır. Kemal Gözler tarafından kaleme alınan TÜHAS Türk Hukuk Sistemi kitabı, hukukçuların ihtiyacı olacak standart atıf sistemini getirmeye yeterli öneriler sunmaktadır. Atıf sisteminin çeşitliliği, neredeyse her enstitünün, her derginin kendine mahsus kurallar getirmesi, öğrencileri, yazarları, editörleri, hakemleri, tez danışmanı ve jüri üyelerini yormaktadır. Bu sebeple, bir yazıda neye nasıl atıfta bulunulduğu herkesçe aynı anlaşılmalıdır. Hukukçular olarak TÜHAS’ı ciddi bir öneri ve daha da ötesi bir fırsat olarak değerlendirmemiz gerekir. Bu çalışma, hukuk yazınında atıf sisteminin standartlaşmasını savunmakta ve bunun için Gözler tarafından geliştirilen TÜHAS’ı önermektedir.

Anahtar Kelimeler:

TÜHAS

atıf sistemi

hukuk yazınında standartlaşma

STANDARDIZATION OF THE CITATION STYLES IN LEGAL STUDIES: TÜHAS AS AN OPPORTUNITY AND A PROPOASAL

ABSTRACT

Nowadays a standard citation system has not been accepted yet in the legal studies in Turkey. Even though there are many widely accepted universal citation systems, sui generis aspects of Turkish law (diversity of legislation, discussion texts on the source of legislation, existence of many high courts, diversity of case law, etc.) require a unique citation system. The TÜHAS Turkish Legal System book, written by Kemal Gözler, offers sufficient suggestions to provide a standard citation system that lawyers will need. The diversity of the citation system and the fact that almost every institute and every journal impose its own rules make uneasy the students, the authors, the editors, the referees, the thesis advisors, and the jury members. Therefore, everyone should understand what is referred to in an article and how. As lawyers, we need to consider TÜHAS as a serious proposal and, moreover, as an opportunity. This study advocates the standardization of the citation system in legal studies and recommends TÜHAS developed by Gözler for legal citation standardization.

Keywords:

TÜHAS

TSLC

Turkish system of legal citation

citation style

standartization in legal studies

GİRİŞ

Benim kuşağımdan pek çok kişinin “atıf” meselesiyle ilk karşılaşması Türkkaya Ataöv’ün *Bilimsel Araştırma El Kitabı*^[1] ile olmuştur. 16*11,5 cm boyutlarındaki, gerçekten de “el” büyüklüğündeki bu el kitabı, makale ve tez yazarken bizlere rehber olmuştur. 2000’lerden sonra bilgisayar ve internetin hayatımıza daha çok girmesi ile bilimsel araştırma konusunda farklı kaynaklara ulaşma imkânı bulduk. Ayrıca basılı olarak çok sayıda bilimsel araştırma kitabı yayınlandı.^[2] Lisans ve lisansüstü eğitimlerde bilimsel araştırma daha çok önemsenmeye ve müfredatlara girmeye başladı.

Hukukçuluk mesleği esas itibariyle atıf meselesinden uzak değildir. Hukukçu kanun ile konuşur, argümanlarını içtihatlar ile gerekçelendirir. İşte bunların hepsi atıf ile yürür. Ya mevzuata ya da içtihatlar atıf yaparak, ileri süreceği argümanlara bir dayanak oluşturur hukuk insanı. Son zamanlarda pek çok yargı kararında mevzuat ve içtihat dışında doktrine de atıf yapılmaktadır. Avukatlar savunmalarında içtihat ve doktrine atfı etkili biçimde kullanmaktadır.^[3]

Bugün hukuk dergilerinin sayısı onlardır. Neredeyse her hukuk fakültesi dergi çıkarma yoluna gitmekte, sadece bir anabilim dalına ait tematik hukuk dergilerinin sayısı da her geçen gün artmaktadır. Hukuk alanında kitap basan yayınevleri de artık dergiler çıkarmaktadır. Her yıl hukuk alanında yüzlerce kitap yayınlanmakta, eski kaynakların yeni baskılarının yapılması ile bu sayı binleri bulmaktadır. Mahkeme kararları, içtihatlar, bilirkişi raporları, mütalaalar, savunmalar vs. hepsi hesap edildiğinde milyonlarca sayfa tutan enformasyon hukuk aleminde üretilmekte ve dolaşıma girmektedir.

[1] Türkkaya Ataöv, *Bilimsel Araştırma El Kitabı*, (Ankara: Savaş, 1989).

[2] Burada erken dönem kitaplardan iki tanesine örnek vermek istiyorum: Rober A. Day, *Bilimsel Bir makale Nasıl Yazılır ve Yayınlanır?*, çev. Gülşah Aşkar Altay (Ankara: TÜBİTAK, 1998); Halil Seyidoğlu, *Bilimsel Araştırma ve Yazma El Kitabı*, (İstanbul, Güzem Yayınları, 1995).

[3] Örneğin, Balyoz Davası 29. Celse (İstanbul 10. Ağır Ceza Mahkemesi Esas No: 2010/283) Duruşma Tutanağında savunma avukatları “Ceza Muhakemesinde Delillerin Toplanması” başlıklı yüksek lisans tezime atıfta bulunmuşlardır, Veysel Dinler, “Ceza Muhakemesinde Delillerin Toplanması,” (Yüksek Lisans Tezi, Polis Akademisi Ankara, 2009). Şimdi bir dava dosyasının belli bir celsesine nasıl atıf yapılması gerektiği bir mesele olarak karşımıza çıkmıştır.

Hukukçuluk mesleği ile okuma ve yazma tamamen iç içedir. Bu süreçte atıf olmazsa olmaz konulardan biridir.

Türk hukuk dünyasına özgü bir atıf sisteminin konuşulma zamanı çoktan gelmiş ve hatta geçmektedir. Bu konu üzerinde düşünmek ve bir karara varmak, sadece akademisyenlerin değil, aynı zamanda uygulamacıların yani tüm hukuk camiasının görevidir. Bu kısa yazı, Türkiye’de hukuk yazının tekdüze bir atıf sisteminin gerekliliği üzerinedir. Atıf sisteminde bir standart sağlanamamasının doğurduğu enerji ve zaman kaybı anlatılarak, Prof.Dr. Kemal Gözler tarafından kaleme alınan ve TÜHAS kısa başlığı ile tanıtılan atıf sisteminin standartlaşma gerekliliği karşılayıp karşılayamayacağını kısaca tartışacaktır. Bu yönde nasıl bir strateji izlenmesi gerektiği anlatılacaktır. TÜHAS’a ilişkin eleştiri ve önerilere de yer verilecektir. Esas itibarıyla bu yazı, hukuk camiasına bir çağrıda bulunmaktadır. Biz Kemal Gözler’in TÜHAS önerisini bir fırsat olarak görüyoruz ve atıf sisteminde standartlaşma sorununun hukuk camiasında gündeme alınarak en kısa sürede çözülmesi gerektiğine inanıyoruz.

I. ATIF SİSTEMİNDE STANDARTLAŞMA NİÇİN GEREKLİDİR?

Atıf sistemine bu kadar kafa yormanın gereksiz bir şey olduğu düşünülebilir. Oysa hukuk dünyasından ve akademiden atıf kurumu tamamen çıkmadıkça, bu mesele önemli olmaya devam edecektir. Peki, herkes bir şekilde kendince atıf sistemi oluşturmuşsa ve karşı taraf ne yazıldığını anlıyorsa, bunu yeniden bir sisteme dökmenin veya standartlaştırmanın gereği var mıdır? Yahut dünyada bu konuda pek çok sistem varken, bunlara bir yenisinin daha eklenmesi gerekli midir? Bir de sosyal ve siyasal yaşamda çoğulculuk ve farklılıkları savunurken, bu konuda tekleşme talebi yerinde midir?

Öncelikle ortak atıf sisteminin “ortak bir dil” olduğu unutulmamalıdır. Başka bir anlatımla atıf yapanın ne demek istediğinin okuyucu tarafından tam olarak anlaşılması için aynı dili konuşuyor olmaları gerekir. Okuyucu aynı kısaltma ibaresinden aynı kısaltılmış kelimeyi anlamalıdır. Atıftan yazarın kim olduğu ve yazarın hangi kitabı veya makalesi olduğu apaçık anlaşılıyor olmalıdır. Bu sebeple en başta kısaltmaların standartlaşması gerekir. Sayı, esas, tarih, karar, madde, sayfa, paragraf, mahkeme isimleri gibi, kısaltması en çok kullanılan isimlerin kısaltmalarının her yazar tarafından aynı biçimde yazılması ve her okuyucu tarafından aynı şekilde anlaşılması gerekir. Örneğin,

“sayfa” sözcüğü için daktilolu yıllarda “sahife” manasında “sf.” veya “sh.” şeklinde kısaltılmaktaydı. Bugün “s.” (sayfa) olarak genel kabul görmekte birlikte, nadiren de olsa “sf.” kullanımına rastlamaktayız. Bir kanunun numaralı bölümü manasındaki “madde” için “md.” veya “mad.” kullanımına rastladım. Benim önerim elbette “m.” kısaltması. Standartlaşma fikrinin gerçekleşmesine ise önemli olan, ortak dili yakalamaktır. Genel kabul görenin benim önerim olmasının önemi yoktur. Nasıl ki, imla konusunda otorite Türk Dil Kurumu ise, beğensek de beğenmesek de bu kurumun koyduğu kurallara uymak zorunda isek, atıf meselesinde de şahsi beğenimiz ikinci planda kalmalı ve ortak oluşturulan standart dile uymalıyız.

Atıf bir söz dizimidir. Tıpkı İngilizcedeki sözdiziminin Türkçe sözdiziminden farklı oluşu gibi, her atıf sistemi de kendince bir sentaktır. Dillerde bu dizilim, örneğin Türkçede (özne+nesne+yüklem) olurken, İngilizcede (özne+yüklem+nesne) şeklindedir. Atıf sistemlerinde ise bunun yerini (yazar adı+basım yılı+eser adı+basım yeri) alırken, bazı başka atıf sistemleri (yazar adı+eser adı+basım yeri+basım yılı) olarak ele alabilir.^[4] İşte bu sentaksın mantığını genç yaşlarda öğrenen hukukçu, tıpkı anadilini konuşan biri gibi, hem okuduğu metinde gördüğü atıfla neye atıf yapıldığını kolayca anlayacak, hem de iş yazmaya gelince anadili gibi yazacaktır. Hayatında farklı atıf sistemlerini kullanmaya maruz kalmış biri, her dilden biraz bilen ama hiçbir dili tam manasıyla konuşamayan birine benzer. Bu sebeple, her yazar ve okuyucu bir sözdizimine alışmalı ve onun anadili gibi olmalıdır.

Hukuk yazınında standartlaşmadan kimler faydalanacaktır?

Öncelikle bu standartlaşma bütün hukukçuların işine yarayacaktır. Zira hukukçu ister uygulamacı olsun (avukat, Cumhuriyet savcısı, hâkim, bilirkişi) ister akademisyen veya hukuk tahsili yapan bir hukuk talebesi, atıf dilini doğru öğrenmesi ve kullanması kendi yararına olacaktır. Uygulamacılar dava dilekçelerinde, iddianamelerinde veya karar metinlerinde ileri sürdükleri argüman ve gerekçelerinde mutlaka (en azından mevzuat ve içtihadı) atıf yapmaktadır. Son yıllarda doktrine atıf yapmak isabetli olarak yaygınlaşmaktadır. Dolayısıyla atıf sisteminde standardı yakalamak,

[4] Sözdiziminin mahkeme kararları bakımından örneklendirilmesi; yabancı mahkeme kararlarındaki sözdizimi ile Türk mahkemelerinin kararlarındaki sözdiziminin karşılaştırması için bkz. Kemal Gözler, *Alıntı ve Atıf Usulleri*, (Bursa: Ekin, 2023), 648 ve 854.

bütün hukukçuların faydasınadır. Bu hem yazan hem de okuyan açısından karşılıklı fayda sağlayacaktır.

Baştan başlamak gerekirse, atıf sistemindeki standartlaşma hukuk öğrencileri ve öğretim üyeleri için faydalıdır. Hukuk öğrencileri farklı farklı sistemleri öğrenmek yerine bir sisteme odaklanacaktır. Aynı şekilde öğretme ve cevabı kolay olmayan soruları cevaplandırma bakımından hukuk metodolojisi öğretim üyelerine de faydalıdır. Lisansta öğrendiği atıf sistemini yüksek lisans ve doktora da devam ettirecek, öğrenim basamaklarında üniversite/enstitü değiştirse bile, bir atıf sistemi ve benzer bir yazım kılavuzu ile zorluk çekmeyecektir. Öğrenim basamaklarında üniversite değiştirenler bunun zorluklarıyla ziyadesiyle karşılaşmıştır.

Atıf sistemindeki standartlaşma hukuk alanında yazmak isteyen herkes için yararlıdır. Yazmak deyince genellikle akademisyenler anlaşılrsa da kişinin yazar olması için akademik kariyer sahibi olmasına gerek yoktur. Nitekim hukuk yazınının önemli bir kısmını uygulamacıların yazdıkları eserler oluşturur. Özellikle “şerh” adıyla kanun tefsiri veya “...davaları” başlığıyla belli bir hukuki uyuşmazlığın uygulamaya ilişkin ayrıntısı genellikle teorisyenlerce değil pratisyenlerce yazılır. Bir atıf sistemini öğrenmiş ve bunun bütün hukuk dergilerinde ve yayınevlerinde aynı olduğunu bilen bir yazar, her seferinde bir derginin veya yayınevinin kurallarına bakmak zorunda kalmayacaktır. Pek çoğumuzun bir dergide yayın yapmayı hedefleyerek o dergiye mahsus olarak bir makale hazırlamışken, bazı sebeplerden makaleyi başka bir dergiye göndermişliği olmuştur. Her seferinde saatlerce mesaiyi sırf atıf düzenini değiştirmek için harcamışızdır. Bir yazar olarak, bir makale hazırladığımda, hangi dergiye gönderirsem göndereyim aynı atıf sistemi olacağını bilirsem, hem ciddi bir zaman ve enerji tasarrufum olur hem de psikolojik olarak rahat olurum, tekrar tekrar aynı konu üzerinde çalışmamam gerektiğini bilirim. Taştan bu durumu “yazarın, çalışmasının esasına odaklanabilmesi için estetik açıdan iyisiyle kötüsüyle pratik bir usul kılavuzunu takip etmesinde fayda bulunuyor” şeklinde özetlemiştir.^[5]

Atıf sisteminin standartlaşması editörler ve hakemler için de çok faydalı olacaktır. 2021 yılında Ankara Barosu Dergisi editörlüğüne başladığımda,

[5] Furkan Güven Taştan, “TÜHAS: Türk Hukuku için Yeknesak Bir Atıf Sistemi Önerisi,” 22 Ocak 2024. <https://sinerjik.org/2024/01/tuhas-turk-hukuku-icin-yeknesak-bir-atif-sistemi-onerisi/> (Erişim tarihi 2 Şubat 2024).

hukukun her ayrı dalından yazar ve farklı üniversitelerden olanlar, farklı atıf sistemiyle makalelerini gönderiyorlardı. Pek çok hakem, atıfları neye göre değerlendireceklerine dair geri dönüş yaptı. Bir dergide tek bir atıf sisteminin benimsenmesi gerekir. TR Dizin ve DergiPark derginin hangisi sistemini benimsediğini baştan soruyor. Hakemler her seferinde kendilerine hakemlik gönderen derginin yazım kurallarına bakmak durumunda kalmayacaktır. Örneğin editoryal bir kitap çıkaracak olan editör, yeniden kurallar manzumesi yazmak zorunda kalmayacaktır. “Kitap bölümleri TÜHAS kurallarına göre yazılmalıdır” ibaresi hem dergiler hem de editoryal kitaplar için yeterli olacağı gibi; bu ibareden hem editör hem yazar hem de hakemler aynı şeyi anlayacaktır. Hukuk alanında yayınevlerinin de bu standartlaşmayı yakalaması hem onlar için kolaylık olacak hem de genel olarak hukuk camiasına fayda sağlayacaktır.

Sonuç olarak, hukuk yazınında atıf sisteminin standartlaşması herkes için yararlıdır. Yazılan makaleleri, tezleri, kitapları ha bire bir sisteme uydurmaya çalışmakla geçecek süreden ve bunun için harcanacak efordan tasarruf edilecektir. Öte yandan, kuralların belli bir yerde net olarak varlığı, bir uyumsuzluk halinde hangi kurala başvurulacağı ve bunun *Büyük Mavi Kitapta*^[6] gerekçesiyle açıklanmış olması herkes için güvenilirlik sağlayacaktır.

[6] Burada kastedilen Kemal Gözler, *Alıntı ve Atıf Usulleri*, (Bursa: Ekin, 2023) eseridir. Coşkun Can Aktan bu eseri “Muhteşem Şaheser” olarak nitelendirmiş ve makalesinde fazla ayrıntılı olması ve kimi gereksiz kurallara yer vermesi sebebiyle eleştirmiştir. Coşkun Can Aktan, “Muhteşem Şaheser Kemal Gözler’in ‘Alıntı ve Atıf Usûlleri’ Eserine Takdir ve Tenkit,” <https://www.researchgate.net/publication/377336794> (Erişim tarihi: 1 Şubat 2024). Aktan’ın “Filozof değilim ama ben de felsefe dili ile diyorum ki gereksiz şeyleri kesip atalım. Elimize bir Occam Usturası alalım ve alıntı ve atıf usûlleri konusundaki yüzlerce kuralı kesip atalım” görüşü yerindedir. Ancak kitabın ayrıntısına ilişkin görüşe katılmıyoruz. 1662 sayfalık bu eseri elbette herhangi bir yazarın almasında, okumasında faydalanmasında sakınca yoktur. Ancak bu denli belki de dünyada bir benzeri olmayan eserlerin asıl yararlanıcıları, profesyonel olarak bu işle meşgul olanlardır, yani metodoloji dersi öğretim üyeleri, editörler, yayıncılar ve kendini bu işe adayanlardır. Zaten bireysel kitaplıklardan çok kurumsal bir kütüphanelere hitap eden bir eserdir.

II. TÜHAS BU STANDARTLAŞMANIN NERESİNDEDİR?

TÜHAS'ın en başından beri ortaya çıkış amacı Türkiye'de hukuk yazının atıf sistemindeki keşmekeşi ortadan kaldırmaktır. Prof.Dr. Kemal Gözler yaklaşık on senedir bilimsel yazma ve yayınlama ile alıntı ve atıf usulleri meselesine kafa yormaktadır.^[7] Yazdığı çok sayıda makale ile ortadaki sorunu ortaya koymaya çalışmaktadır.^[8] Gözler'in TÜHAS ile yaptığı ise, sadece sorunu ortaya koyup kenara çekilmek değil, tam tersine bunun çözümüne yönelik değerli bir kılavuz (manuel) ortaya koymaktır.

Akademi ve yayın dünyasının fertleri olarak, bir sayfa dahi eser ortaya koymanın ne denli büyük birikim, enerji ve zaman gerektiğini hepimiz biliriz. TÜHAS kitabının geniş versiyonu olan *Alıntı ve Atıf Usulleri*^[9] kitabı 2023 yılının Nisan ayında basılmıştır. 1662 sayfadır. Bu kitabın 1495-1604 arasında EK-5 Alıntı ve Atıf Kuralları başlığında 870 kurala yer verilmiştir. Ancak bu kurallar, kitap içinde yeterince açıklandığı ve örneklendirildiği için yeniden örneklendirilmemiştir.

[7] 2013 yılında yayınladığı ilk üç eser usulsüz alıntı sorunu ile ilgilidir.

[8] Kemal Gözler tarafından tamamı 2023 yılında kaleme alınan ve bilimsel araştırma, yazma, alıntı ve atıf meselesini ele alan makaleleri şunlardır:

- 1- Kemal Gözler, "Hukuk Fakültelerinde Bilimsel Yazma, Alıntı ve Atıf Usûlleri Dersine Neden İhtiyaç Vardır?," www.anayasa.gen.tr/aau-lisans.htm (Yayın Tarihi: 14 Eylül 2023).
- 2- Kemal Gözler, "Kamu Hukuku ve Özel Hukuk Yüksek Lisans Programlarında 'Bilimsel Araştırma ve Etik' Dersi Değil, 'Bilimsel Yazma, Alıntı ve Atıf Usûlleri' Dersi Konulmalıdır," www.anayasa.gen.tr/aau-yukseklisans.htm (Yayın Tarihi: 15 Eylül 2023).
- 3- Kemal Gözler, "Yüksek Lisans ve Doktora Programlarında 'Tez Yazım Kılavuzu' Sorunu," www.anayasa.gen.tr/aau-tez-kilavuzu.htm (Yayın Tarihi: 16 Eylül 2023).
- 4- Kemal Gözler, "Hukuk Dergilerinde 'Makale Yazım Kuralları' Sorunu," www.anayasa.gen.tr/aau-dergi.htm (Yayın Tarihi: 20 Eylül 2023).
- 5- Kemal Gözler, "Yayınevlerinde Bilimsel Yazma, Yayınlama ve Atıf Usûlleri Kurallarının Belirsizliği Sorunu," www.anayasa.gen.tr/aau-yayinevleri.htm (Yayın Tarihi: 22 Eylül 2023).
- 6- Kemal Gözler, "Hukuk Uygulamasında Atıf Usûlleri Kurallarının Belirsizliği Sorunu," www.anayasa.gen.tr/aau-uygulama.htm (Yayın Tarihi: 25 Eylül 2023).

[9] Kemal Gözler, *Alıntı ve Atıf Usulleri*, (Bursa: Ekin, 2023).

TÜHAS^[10] 2024 yılının Ocak ayında basılmıştır. *Alıntı ve Atıf Usulleri* kitabından farklı olarak, önerilen atıf sisteminin niçin önerildiğini tartışmaksızın, sadece kural koymakta ve gereken yerde örneklerle açıklamaktadır. EK-5'te sayılan kurallar 870'ten 1125'e çıkarılmıştır ve kitap toplam 360 sayfadır.

Kitap temel olarak iki kısımdır: 1- Alıntı Usulleri, 2- Atıf Usulleri. Kitabın ilk 89 sayfası, toplam 317 kural, alıntı kavramı, mealen alıntı ve aynen alıntı üzerinde durmaktadır. Bu kısım doğrudan doğruya atıf kuralları üzerinde durmamakta, alıntı meselesini çok ayrıntılı biçimde ele almaktadır. Bu sistemin yaygınlaşması halinde, bir hakemin veya jüri üyesinin önüne gelen bir eserde, hangi durumda kurala uyularak alıntı yapıldığı hangi durumlarda bunun usulsüz alıntı olduğuna dair bir kurallar listesi olacaktır.

Atıf Usulleri kitabın ikinci kısmıdır. 91-318 sayfaları arasında, 318. kuraldan başlayarak 1125. kurala kadar, atıf usulleri ayrıntısıyla kurallandırılmıştır. Bu kısım üç alt kısımdan oluşur: 1- Mevzuata atıf usulleri, 2- Mahkeme kararlarına atıf usulleri, 3- Doktrine atıf usulleri.

TÜHAS'ta çok iyi bir sistematikte tasarlanmış 1125 kural, alıntı ve atıfa ilişkin hemen hemen tüm sorulara cevap verebilmektedir. Akademik ve sosyal hayat dinamiklidir. Yeni bir meselenin ortaya çıkması halinde bu meselenin yeni kurallar olarak eklenmesine olanak vardır. Şu an akademik dünyanın ihtiyacı olan pek çok meseleye çözüm üretilmiştir. Sonuç olarak, Türk hukuk camiası güvenle TÜHAS etrafında yeknesaklaşma yoluna gidebilir.

Türkiye'de TÜHAS'ın bir örneği İSNAD'dır. İSNAD^[11] sistemi 2018 yılında İlahiyat temel alanında atıf sistemi olarak geliştirilmiş; 2019 yılındaki ikinci baskısında tüm sosyal bilimleri kapsayacak şekilde güncelleştirilmiştir. 5 yıl gibi kısa bir sürede tüm ilahiyat camiasınca kabul edildiği gibi, diğer bazı sosyal bilim alanındaki yayınlarda da tercih edilir olmuştur. Hatta bazı hukuk dergileri İSNAD sistemine geçmiştir.^[12] Bu sistemin yazılımı yapılmış ve tıpkı diğer bilinen uluslararası atıf sistemleri gibi Word programına uyarlanmıştır. Bugün DergiPark ve TR Dizinde dergilerin kabul edebileceği atıf sistemleri arasında bir seçenektir. TÜHAS'ın kısa sürede

[10] Kemal Gözler, *TÜHAS: Türk Hukuk Atıf Sistemi*, (Bursa: Ekin, 2024).

[11] <https://www.isnadsistemi.org/>

[12] <https://dergipark.org.tr/tr/pub/shd/writing-rules>.

bu başarıyı yakalamaması için önünde herhangi bir engel yoktur. Yeter ki, bu gerçekten istensin.

III. NASIL BİR STRATEJİ İZLENMELİDİR?

Hukuk yazınında standartlaşma çok yönlü bir konudur. Hukuk fakültelerinde metodoloji derslerinde standart sistemin öğretilmeye başlanması gerekir. Bu yeterli olmayacaktır Sosyal Bilimler Enstitülerinde (veya diğer enstitülerde) yüksek lisans ve doktora tez yazım kılavuzunun TÜHAS'a göre düzenlenmesi gerekecektir.

Hukuk alanında yayın yapan dergilerin bu konuya duyarlı olması gerekecektir. Dergi editörleri kendi aralarında bir iletişim ağı oluşturarak, TÜHAS'a geçildiği ilan edilmelidir. Yayınevlerinin bu yönde ortak iradesi olmalıdır.

Ancak yukarıda sayılanlar tahmin edildiği kadar kolay değildir. Bu konunun muhataplarına neredeyse tek tek ulaşmak ve ortak bir karara ikna etmek gerekecektir. Bireysel olarak Hukuk Metodolojisi dersi verenlere ulaşmak mümkündür. Ancak hukuk fakülteleri arasında bir prensip kararının olması daha önemlidir. Türkiye'de hukuk fakültesi dekanları sadece bir Whatsapp grubu ile iletişim halindedir. Hukuk öğretiminin, ders materyali ve öğretim üyesi kalitesinin, akademik yükselmelerin sorunlarını tartışmak üzere yıllık toplanan ve bir sonuç bildirgesi yayınlayan bir "Hukuk Fakültesi Dekanları Meclisi" yoktur. Böyle bir işin ilk muhatabı, bu hayal edilen meclis olmalıdır.

Dergilerin ortak bir atıf sistemine geçmesinde ortak inisiyatif almaları şarttır. Bununla birlikte dekanlar meclisi olmadığı gibi bir dergi editörleri iletişim ağı da bulunmamaktadır. Hukuk yayını yapan dergi sayısı yüze yaklaşmıştır. Bu denli genişleyen bir yayıncılık dünyasında, sistemin işleyişiyle ilgili sorunlar da ortaktır. Ayrıca DergiPark ve TR Dizin başta olmak üzere diğer indeksler için de bir muhatap olmalıdır. Dergi editörlerinin TÜHAS'a geçme konusunda ortak hareket etmesi gerekir. Bu da yeterli gelmez TR Dizinde kabul gören atıf sistemlerinden biri sayılmalıdır. Bütün bunların yanında kitap yayıncılarının da bu meseleye duyarlı olması gerekir. Yayınevi editörlerinin TÜHAS'ı çok iyi kavraması ve yayınlanacak kitaplarda uygulaması gerekir.

Yukarıda sayılan temenniler ancak muhatapların bunu gerçekten istemesiyle mümkün olabilir. Gerçekten isteseler bile kolektif bir irade ortaya koymadıkça ve aynı zamanda resmi kurumları (enstitüler, TÜBİTAK vs)

karar almaya ikna etmedikçe, işin yürütülmesi zordur. Taştan'ın önerisi olan sistemin UYAP'a entegre edilmesinde^[13] Adalet Bakanlığının irade göstermesi gerekir.

Bu sebeple “demir tavında dövülür” demek gerekir ve hazır TÜHAS ortaya atılmışken, sığağı sığağına bu meseleye kafa yormak ve kısa sürede tamamlamak lazım gelir. Benim önerim özellikle dergi editörlerinin, hukuk fakültesi dekanlarının ve mümkün olduğu kadar enstitü müdürleri, hukuk metodolojisi dersi veren ve ilgili herkesin katılma imkânı olan bir çalıştay ile uygulama adım ve ilkeleri kararlaştırılmalıdır.

Süreçte TÜHAS'ın mutlaka kurumsal bir yapıya dönüşmesi gerekir. Nasıl ki APA (*The American Psychological Association*) Amerikan Psikoloji Derneğinin bir ürünü ise, APA'nın yeni versiyonları bu kuruluş sayesinde yürütülüyorsa, TÜHAS'ın güncellemelerinin, yeni versiyonlarının hazırlanması için kurumsal bir yapı şarttır. Kemal Gözler hocamıza hepimiz bu çabalarından dolayı minnet duyarız. Adı sonsuza kadar yaşayacaktır. TÜHAS'ın kurumsallaşmasında yine kendisinin önyak olması beklenir.

IV. TÜHAS'A ELEŞTİRİLER

TÜHAS'ı bir kanun gibi düşünmek gerekir. Nasıl ki, kanunlar hoşumuza gitse de gitmese de bağlayıcı ise, sevmesek de uymak ve uygulamak zorunda isek, TÜHAS'ı da öyle algılamamız gerekir. Hatta yanlış olduğunu düşünsek bile uygulamaktan kaçınmamalıyız. Bu elbette ki, TÜHAS'ı hiç eleştirmeyeceğimiz veya öneri sunmayacağımız anlamına gelmez. TÜHAS'ı dinamik, yaşayan bir süreç olarak düşünmek gerekir. Bir kural zamanı geldiğinde gereksiz, uygulanmaz hale gelecektir ve ölecektir. Yeni kurallar eklemek gerekecektir. İşte burada yine kanun muamelesi yaparak, kanununu kanunla değiştirmek, kanunla kaldırmak gerekir. Yani yeni versiyonu çıkana kadar eski versiyon tam tekmil uygulanmalı, yeni kuralların kabulüyle eskisi hükümsüz hale gelmelidir.

TÜHAS'ın kanuna benzer diğer yönü ise, tıpkı kanunlar gibi “genel esaslar” ve “özel hükümler” kısmına benzer bir sistematığe sahip olmasıdır. Hukuk tahsili almamış birine Türk Ceza Kanununun ilk maddesinde hangi konu düzenleniyor diye sorsak, muhtemelen “adam öldürme suçu” düzenleniyor cevabını alırız. Ama önce genel esaslar gelir ve bilmem kaç on

[13] Taştan, “TÜHAS: Türk Hukuku için Yeknesak Bir Atıf Sistemi Önerisi.”

maddeden sonra sıra adam öldürme suçunun düzenlenmesine ve cezalandırmasına gelir. Atıf deyince, aklımıza gelen ilk soru “tek yazarlı kitaba atıf nasıl yapılır?” olur sanırım. Bu sorunun cevabı 687. kuralda.

TÜHAS’ın en baştan itibaren kural kural yazılmış olması, yazar, hakem, editör veya tez danışmanı ve jüri üyeleri bakımından son derece avantajlıdır. Editörlüğüm ve danışmanlığım sırasında yazarların çift tırnak (“ ”) yerine tek tırnak (‘ ’) hatta tek karakter olan çift tırnak noktalaması yerine üst üste iki tane tek tırnak (‘ ‘ ’) yapıldığına şahit oldum. Yazarın bu kurala aykırı hareket ettiğini anlatmak oldukça güç. Bunun yerine yazara “50. Kurala aykırı” olduğunu bildirmek yeterli olacaktır. Örneğin dört yazar veya daha fazla yazarlı bir kitaba atıfta yanlışlık olduğunu, “720. Kuralın ihlali” şeklinde söylemek yeterli olacaktır.

TÜHAS’ın bana göre, tutarsız bir yönü, yabancı kaynaklara yapılan atıflarda dahi Türkçe kullanmak önerilirken (genel itibariyle çok tutarlı bir öneri), kitabın 36. Bölümünde “Kısa künye atıf usulleri” olarak “op.cit.” (kural 1073 ve devamı) ve “ibid” (kural 1098 ve devamı) Latince kısaltmalar önerilmektedir. Aynı şekilde “et al.” (kural 720). Madem Latince kısaltma yapabiliyorsak, başka dillerde kısaltma yapmak da mümkün olabilmeli veya bunların tümüne karşı çıkmak gerekir. Ayrıca yazarın birden fazla eserine kısa künye atıf yaparken, yazarın eserlerinin adlarından sonra “op.cit.” yazmak gereksiz (kural 1083). Zaten yazarın her iki eserini, soyadından sonra tekrar etmişsek “op.cit.” burada işlevsiz kalmaktadır. Üstelik bunlar Türkçe “A.g.e” (veya türevleri (A.g.k., A.g.m. veya A.e.) şeklinde yazılabilse bile, daktilolu yıllara ait uygulamalardır. Yani yazı tek seferde baştan sona tamamlanınca daktilo ediliyordu. Sayfa veya paragrafların yer değişmesine imkan yoktu. Günümüzde yazılar bilgisayarda yazılmakta ve saniyeler içinde, paragrafların ve cümlelerin yer değiştirmesine imkan bulunmaktadır. Tez danışmanı olarak veya hakemlik yaptığımızda, çok kereler paragrafların yerlerini değiştirmeyi önermişizdir. Bu durumda ibid veya a.g.e. ile yazılı metin üzerinde yazarın, atıfları yeniden gözden geçirmesi gerekecektir. Bu durum TÜHAS’ın işlevselliğini azaltır. Bu sebeple en baştan “eserin kısa adı” formülü uygulanmalıdır. Örneğin; ilk atıfta tüm künye [Ergun Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, Ankara, Yetkin, 21. Baskı, 2021, s.] olan eser takip eden atıflarda [Özbudun, *Türk Anayasa Hukuku*, s.] olmalıdır. Bu kitabın adı tesadüfen üç kelime olduğu için tamamını yazmaya uygun, daha uzun eser isimlerinde makul ölçüde kısaltılabilir. Örneğin, [Bülent Tanör ve Necmi Yüzbaşıoğlu,

1982 Anayasasına Göre Türk Anayasa Hukuku, İstanbul, Beta, 20. Baskı, 2020, s.] takip eden atıflarda kısaltılmalıdır. [Tanör ve Yüzbaşıoğlu, *1982 Anayasasına Göre*, s.] veya [Tanör ve Yüzbaşıoğlu, *Türk Anayasa Hukuku*, s.] şeklinde olmalıdır.

TÜHAS kimi zaman mizanpaj sayılabilecek konulara girmiştir. Örneğin, dipnot ayırıcısının altındaki dipnot numarasının üst simge değil de normal yazılması kuralı (kural 339) esas itibariyle bir mizanpaj meselesidir. Dergiler bunu kendi kullandıkları stillere göre kendileri belirleyebilmelidir. Nitekim bu atıfın esasına ilişkin bir mesele değildir. Ayrıca bu öneri yazarlar için de zorluk yaratacak bir öneridir. Zira yazı için kullandığımız Word programının dipnotlar için kabul ettiği biçim üst simgedir. Dolayısıyla burada Word programının standart kabulünü uygulamak daha yararlı olacaktır. Bunu her seferinde yazarın normale çevirmesi yazara gereksiz yük getirecektir.

TÜHAS'ın başında veya sonunda mutlaka kısaltmalar cetveli yer almalıdır. Standartlaşmada kısaltmaların tekdüzeliği belki de en önemli meseledir. Yeri geldiğinde kısaltmalar ilgili maddelerde gösterilmektedir. Yine de cetvel herkes için faydalı olacaktır.

TÜHAS imlaya ilişkin kurallarda doğrudan doğruya Türk Dil Kurumu referans verilmelidir. Ayrıca kanun numaralarının gösteriminde TBMM'nin yerleşik uygulamaları dikkate alınmalı ve yasama uzmanları da TÜHAS süreçlerine dahil edilerek bu konuda topyekün bir standartlaşma sağlanmalıdır.

Son olarak TÜHAS kimi biçim meselelerini de kapsamalı mıdır, tartışılır. Örneğin başlıklandırma konusunda hukuk yazınına bir standart getirilebilir. Anabашlıklar, alt başlıklar hangi numara veya harf sistemine göre yapılacaktır, bu TÜHAS'ın konusu mudur? Yoksa bu konuda kitap ve dergiler serbest mi kalmalıdır, süreç içinde tartışılacak meselelerdir.

SONUÇ

Türk hukuk yazınında acil bir standartlaşmaya gidilmesi çok açık ve acil bir ihtiyaçtır. Bu hukuk camiasındaki uygulamacı ve teorisyenlerin kahir ekseriyetle kabul ettiği bir gerçektir. TÜHAS kitabı çıktıktan sonra gerek sosyal medyada bulduğu yankı, gerek telefonla gerekse sosyal medya aracılığıyla haberleştiğimiz hukukçularda, bu meselenin önemli bir sorun olduğu vurgulandığı gibi, TÜHAS kitabı da bir heyecan yaratmıştır.

TÜHAS talep edilen bu yeknesaklaşma ihtiyacına cevap vermek üzere hazırlanmış, son derece detaylı ve hemen hemen akla gelebilecek her türlü soruya cevap verebilecek niteliği haiz bir çalışmadır. Bu anlamda TÜHAS'ı geçici bir heves, 2024 yılının Ocak-Şubat aylarında bir süre tartışılmış ve unutulmuş tozlu raflara kaldırılmış bir nostaljik eser olmamalıdır.

Türk hukuk yazınında standartlaşmanın, hukuk camiasında herkese yararlı olacağı açıktır. Bu sadece hukukçular değil, hukuk metni okuyan okuyucular için dahi son derece yararlı, gereksiz enerji ve zaman kaybını önleyecek bir uygulamadır. Bunları yeniden tekrar etmeye gerek yok. Ancak itiraf edelim ki, yorulduk. Bir tatlı yorgunluk sonrası hepimiz feraha ereceksek, gelin o son yorgunluğa da katlanalım.

TÜHAS'ın kabulünün ve yaygınlaşmasının bireysel çabalara bırakılmayacağını da belirttik. Bu ne yazar değerli Prof.Dr. Kemal Gözler'in, ne Hukuk Metodolojisi dersi öğretim üyelerinin ne dergi editörlerinin ne de hukuk fakültesi dekanlarının bireysel tercih ve çabalarına bırakılmaz, yeterli de olmaz, anlamlı da olmaz. Bu konuya daha kurumsal yaklaşmak gerekir. Bu vesileyle "Hukuk Fakültesi Dekanları Meclisi", "Hukuk Dergisi Editörler Ağı" gibi (farklı isimler bulunabilir) bu denli büyük kararlar almak üzere kurumsal yapılar oluşturulmalıdır. TÜHAS'ı takip edecek, onu revize edecek, sorunları dinleyip çözüm bulacak bir kurumun da oluşturulması şarttır. Tıpkı APA gibi, TÜHAS da bir dernek veya kurula emanet edilmelidir. Bunun kurulun tüzüğü ve çalışma esasları şimdiden hazırlanmalıdır.

TÜHAS bu haliyle enstitüler, dergiler için bir kılavuz niteliği taşıırken, sıradan yazarlar için oldukça uzundur (ve karmaşıktır). En kısa sürede kısaltılmış versiyonlarının öğrencilerin ve yazarların kullanacağı biçime getirilmesi gerekir. Yazının başında adını zikrettiğimiz Ataöv El Kitabının boyutunda, çanta ve hatta cepte taşınabilecek küçüklükte olmalıdır.

Kimi eleştirilerimiz metin içinde verildiği için tekrar etmeye gerek görmüyoruz. Ancak önemli olduğu için “Kısaltmalar Cetveli”nin TÜHAS’a eklenmesi gerektiğini yineliyoruz. TÜHAS’ın dinamik bir süreç olduğu unutmamak gerekir. Bu ilk versiyondur. İkinci versiyona belki pek çok eksiklik ve eleştiriler giderilmiş olacaktır.

Son olarak, dergi editörlerine, lisansüstü eğitim enstitüsü yönetimlerine, hukuk fakültelerine, Türkiye Barolar Birliğine çağrı yapıyoruz. TÜHAS hepimiz için gerçekçi bir öneridir, büyük fırsattır. Demir tavında dövülür. Üzerinden çok zaman geçmeden çalıştaylar ve sempozyumlar yoluyla bu yönde ortak karar aldığımızı bildirmeliyiz. TÜHAS’ın eksikliklerine yönelik tüm önerilerimizi sıralamalıyız. İkinci versiyonunun hazırlanmasına hepimiz katkı sunmalıyız. Ama bunların öncesinde standartlaşma talebini acilen uygulamaya koymalıyız. Bu vesileyle Ankara Barosu Dergisi olarak TÜHAS’a en kısa zamanda geçeceğimizi kamuoyuyla paylaşıyoruz.

KAYNAKLAR

- Aktan, Coşkun Can. “Muhteşem Şaheser Kemal Gözler’in ‘Alıntı ve Atıf Usûlleri’ Eserine Takdir ve Tenkit.” <https://www.researchgate.net/publication/377336794>.
- Ataöv, Türkkaya. *Bilimsel Araştırma El Kitabı*. (Ankara: Savaş, 1989).
- Gözler, Kemal. *Alıntı ve Atıf Usulleri*. (Bursa: Ekin, 2023).
- Gözler, Kemal. *TÜHAS: Türk Hukuk Atıf Sistemi*, (Bursa: Ekin, 2024).
- Taştan, Furkan Güven. “TÜHAS: Türk Hukuku için Yeknesak Bir Atıf Sistemi Önerisi.” 22 Ocak 2024. <https://sinerjik.org/2024/01/tuhas-turk-hukuku-icin-yeknesak-bir-atif-sistemi-onerisi/> (Erişim tarihi 2 Şubat 2024).